

EMILIAN STANCU

CARMINA-ELENA ALECA

ELEMENTE DE CRIMINOLOGIE GENERALĂ

EMILIAN STANCU

CARMINA-ELENA ALECA

**ELEMENTE
DE
CRIMINOLOGIE GENERALĂ**

Copyright © 2014, **Editura Pro Universitaria**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
Editurii Pro Universitaria

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
Editurii Pro Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

STANCU, EMILIAN

Elemente de criminologie generală / Emilian Stancu,
Carmina-Elena Aleca. - București : Pro Universitaria, 2014
Bibliogr.

ISBN 978-606-647-914-1

I. Aleca, Carmina
343.9(075.8)

PARTEA I

INCURSIUNE ÎN STUDIUL CRIMINOLOGIEI GENERALE

CAPITOLUL I

ȘTIINȚA CRIMINOLOGICĂ ȘI DOMENIUL DE INVESTIGARE A CRIMINOLOGIEI

§1. Noțiuni definitorii

1.1. Considerații preliminare

Umanitatea și, în general, orice societate, a fost și rămâne preocupată, în limitele determinate de sistemul ei propriu – economic, politic și cultural – de crearea unui cadru optim de desfășurare a relațiilor dintre membrii săi. Un asemenea cadru este necesar să asigure nu numai o dezvoltare socială firească sau progresul civilizației, dar și împlinirea dezideratelor de prosperitate ale fiecărui individ.

Evoluția societății în care trăim, dar și realitatea modului de desfășurare a relațiilor interindividuale, cu toate implicațiile care survin, în mod inerent, au determinat o reevaluare a sistemului de valori. Faptele care aduc atingere valorilor sociale, deși sunt săvârșite de indivizi în mod izolat, formează, în ansamblul lor, un fenomen social cu grave implicații în evoluția societății, respectiv fenomenul criminalității¹. Așadar, se impune un sacrificiu asumat de fiecare membru al societății în interesul întregii colectivități, în așa fel încât să se creeze acea armonie ideală între individ și societate².

În sistemul științelor cu o astfel de finalitate, conturate cu pregnanță în a doua jumătate a secolului trecut, și-a făcut apariția și s-a dezvoltat o ramură distinctă a științelor umaniste, respectiv aceea de factură sociologică, în sensul larg al termenului, destinată studiului faptelor care lezau grav relațiile sociale, al cauzelor acestora, precum și al căilor de urmat pentru combaterea lor.

Punând în discuție natura științifică a Criminologiei, în accepțiunea strictă a cuvântului, cunoscutul penalist și criminolog francez Jean Pinatel atrăgea atenția că,

¹ C. Bulai, B.N. Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Univesul Juridic, București, 2007, p. 13.

² T. Amza, *Criminologie. Tratat de teorie și politică criminologică*, Ed. Lumina Lex, București, 2002, p. 13.

pentru a se facilita înțelegerea prezenței reale a acestei științe, în ansamblul cunoștințelor despre societate, trebuie pornit fără ezitare de la definiția dată de Emile Durkheim³: „*Noi constatăm existența unui număr de acte (sau fapte juridice, n.a.) cu o serie de caractere exterioare care, odată săvârșite, determină din partea societății o reacție specifică, denumită pedeapsă. Aceste acte se circumscriu unei grupe sui generis, cărora li s-a impus o rubrică comună, denumind crimă orice act pedepsit (firește, penal, n.a.). Actele denumite crime fac obiectul unei științe speciale, denumită Criminologie*”.

Urmând acest traseu, nu putem nega caracterul științific al criminologiei, cu traiectorie în studiul complexității fenomenului criminal, prezentându-se sub forma unei criminologii specializate (de natură biologică, sociologică, psihologică).

Așadar, trebuie să recunoaștem natura complexă a criminologiei, aceasta vizând nu numai cercetarea intrinsecă a cauzalității fenomenului infracțional, dar și identificarea stabilirea unui cadru efectiv de prevenție și combatere, prin identificarea de metode și mijloace specifice.

1.2. Elemente defnitorii

Pentru definirea Criminologiei, raportat la cele deja menționate mai sus, este esențial să înțelegem că această știință, de dată relativ recentă, este destinată *studiului crimei*, în accepțiunea sa de act uman, ceea ce presupune *investigarea cauzelor delincvenței și studiul criminalului* ca individ, pentru modelarea reacției sociale, printr-o politică penală adecvată⁴. Crima și criminalul au existat dintotdeauna, odată cu apariția umanității⁵, derivând din însăși condiția umană, fapt ce a trezit interes în cercetarea domeniului criminalității, cu surprinderea specificității sale, în funcție de metodele de cercetare utilizate, dar și de unghiul din care sunt abordate.

În literatura noastră de specialitate s-a conturat, în ultima perioadă, o concepție modernă despre Criminologie, care ține seama de nevoile reale ale civilizației, de necesitatea respectării drepturilor omului, de aspirațiile sale, exprimate frecvent în diverse reuniuni internaționale, unele dintre ele fiind momente de referință în domeniu. În acest sens, amintim cel de-al 6-lea Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenților desfășurat la New York în anul 1981.

Sunt, astfel, considerate ca defnitorii pentru știința Criminologiei, următoarele elemente asupra cărora nu există controverse cu privire la natura sau incidența lor asupra conținutului științelor de investigare a unor acte umane specifice⁶:

a) *Starea, dinamica, cauzele și condițiile socio-umane ale criminalității*, inclusiv legitățile care le furnizează;

³ J. Pinatel, *La criminologie*, Les éditions ouvrières, Paris, 1979, p. 8. Autorul citează pe Emile Durkheim, *Les regles de la methode sociologique*, Presses Universitaires de France, 13-ième éd., Paris, 1956, p. 33.

⁴ J. Languier, *Criminologie et science pénitentiaire*, 4-ième éd., Ed. Mementos Dalloz, Paris, 1980, p. 3.

⁵ L. Negrier-Dormont, *Criminologie*, Ed. Litec, Paris, 1992, p. 19.

⁶ G. Antoniu, C. Bulai, Gh. Chivulescu, *Dicționar juridic penal*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1967, p. 84.

b) *Factorii individuali de criminalitate*, diversele tipuri de crime, precum și diferitele categorii de criminali, în funcție de modul lor de manifestare;

c) Trăsăturile specifice, mecanismul și funcționalitatea sistemului de *masuri de prevenire și combatere a crimei și criminalității*, inclusiv de tratament al delincvenților, în toate planurile social-economice;

d) Fundamentarea și elaborarea de *modele cauzale, de soluții cu caracter preventiv și de apărare socială* contra crimei.

Prin urmare, deși aparține, în linii generale, *sistemului științelor sociologice* sau Sociologiei generale, Criminologiei îi este proprie o relativă *autonomie*, element destinat să confere o evidentă personalitate științei în discuție⁷.

Totodată, prin natura obiectului său de studiu, al scopurilor pe care și le propune, Criminologia aparține, în egală măsură, domeniului științelor penale, în înțelesul larg, împreună cu alte științe juridice și judiciare, servind studiului fenomenului criminal și combaterii sale. Altfel spus, se constată o relație de interdependență atât cu dreptul penal, ca ramură a sistemului de drept, cât și cu știința dreptului penal⁸.

În esență, Criminologia studiază starea dinamică și cauzele criminalității, în scopul inițierii de măsuri destinate prevenirii sau combaterii faptelor ilicite⁹.

Prin urmare, Criminologia poate fi definită ca o *știință cu individualitate proprie, destinată studierii cauzelor, stării și dinamicii fenomenului infracțional, a criminalului, în scopul perfecționării actului de justiție penal, a politicii de apărare socială împotriva crimei și de prevenire a acesteia*.

Este evident că o asemenea definiție nu poate fi decât sintetică, întrucât, alături de relativa autonomie și apartenență la sistemul științific sociologic, strâns legată, însă, de domeniul științelor penale, Criminologia se mai definește și prin caracterul său interdisciplinar, ea manifestându-se pe terenul aflat la granița dintre Sociologie, Științele juridice penale, Psihologie, Psihiatrie, Biologie, Statistică judiciară, Medicină legală și Criminalistică.

Caracterul complex al Criminologiei o face, esențialmente, capabilă să ofere o imagine globală asupra criminalității și criminalului, asupra realității sociale și umane a faptelor penale, condiționând strategia de apărare socială¹⁰.

Asupra caracterului interdisciplinar și, mai ales, asupra locului ocupat de Criminologie în sistemul științelor penale și judiciare, vom reveni în cele ce le vom prezenta în continuare.

§2. Originile științifice ale Criminologiei

Pentru înțelegerea exactă a noțiunii de Criminologie, considerăm că nu sunt lipsite de interes câteva referiri la originile sale științifice, fără a aborda, însă, evoluția teoriilor

⁷ A. Dincu, *Criminologie*, T.U.B., București, 1984, pp. 78-79; A. Dincu, *Bazele Criminologiei*, Ed. Proarcadia, București, 1994, p. 68.

⁸ V. Cioclei, *Manual de criminologie*, ed. a V-a, Ed. C.H Beck, București, 2011, p. 65.

⁹ Em. Stancu, *Tratat de criminalistică*, ed. a V-a, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 22.

¹⁰ C. Bulai, *Știința politicii penale*, în „Studii și cercetări juridice”, nr. 1/1972, p. 79.

sau studiilor din epoca modernă asupra criminalității, la care ne vom referi în Capitolul al III-lea.

Quasi-totalitatea opiniilor cu privire la nașterea Criminologiei, în accepțiunea sa actuală, converg spre plasarea momentului de referință al apariției în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea, odată cu editarea lucrărilor cunoscuților Cesare Lombroso, Enrico Ferri și Raffaele Garofalo, ultimului atribuindu-i-se și meritul de a introduce termenul de *Criminologie*¹¹. O incursiune în studiul principalelor lucrări și, în același timp, a tezelor reprezentative ale acestor iluștri o vom realiza, bineînțeles, pe parcursul acestui demers.

Plecând de la afirmația unui specialist român, Petre Pandrea, făcută în 1945 în lucrarea intitulată „*Criminologia dialectică*”, potrivit căreia *fiecare epocă istorică își are criminologia sa, neexistând o criminologie unică*, trebuie să fim de acord cu ideea, bine construită, conform căreia *rădăcinile sale se regăsesc în antichitate, fără a trece peste legendă*¹².

2.1. Cain, primul criminal

Nimeni nu poate nega faptul că arhetipul criminalului nu este altul decât Cain, ucigașul fratelui său Abel. „Cazul” biblicului Cain, deși aparține legendei, a reprezentat sursa unor prime demersuri de tip criminologic.

Pe de o parte, juriștii l-au analizat din diverse unghiuri, conturând numeroase ipoteze, apte să contureze natura juridică a faptei, și anume: act criminal premeditat, gestul unui nebun, deci al unui iresponsabil în plan penal, o posibilă reacție în legitimă apărare, act provocat de gelozie ori invidie, deci într-o anumită stare de provocare etc.

Pe de altă parte, însă, criminologii sau autorii apropiați domeniului l-au analizat dintr-o altă perspectivă, ei luând în calcul factorii criminogeni: fie patrimoniul genetic (a se vedea semnul lui Cain), fie personalitatea, în accepțiunea sa psihologică, fie mediul în care au conviețuit. Iată probleme de tip criminologic, izvorâte din întrebări firești, potrivit școlilor pe care le reprezintă fiecare cercetător (respectiv școala biologică, psihologică sau sociologică).

2.2. Perioada antică

Primele reflecții despre ceea ce denumim astăzi criminalitate, mereu actuale, care obligă la meditație, aparțin filozofilor și poeților Greciei Antice (a se vedea, de pildă, concepțiile lui Socrate, Platon, Seneca, Aristotel, Sofocle, Eschil sau Euripide). Nu este, oare, de referință „cazul Oedip” care i-a sedus pe mulți, inclusiv pe promotorul psihanalizei Sigmund Freud¹³?

¹¹ R. M. Stănoiu, *Introducere în criminologie*, Ed. Academiei, București, 1989, p. 11.

¹² D. Szabo, *Criminologie et politique criminelle*, P.U.M., Librairie Philosophique J. Vrin, Montreal, 1978, pp. 13-14.

¹³ J. Larguier, *op. cit.*, p. 8. Astfel, în lucrările sale, S. Freud se arată pătruns de dorința de a identifica relația dintre sexualitate și individualitate, inclusiv cauzele tendințelor incestuoase ale unor indivizi, centrându-și intuițiile sale psihologice pe deslușirea conflictului oedipal.

În această epocă nu se poate vorbi de o politică penală, pedeapsa având rol represiv și fiind aplicată ca modalitate de răzbunare, în afara oricărei percepții asupra scopului și rațiunii acesteia¹⁴.

Anticii au analizat crima, cel puțin din două planuri de interes pentru noi, după cum era violată o lege morală sau una aparținând juridicului. Ei sunt promotorii unor noțiuni cu rezonanță criminologică, cum ar fi, spre exemplu, fatalitatea, deci datul ereditar, libertatea și voința liber exprimată, dar și cea de destin, asupra căreia este încă de meditat.

2.3. Perioada preclasică

Despre precursorii Criminologiei, în accepțiunea sa modernă, se poate vorbi, însă, începând cu secolul al XVII-lea.

Primul autor de referință este italianul Jean Baptiste Della Porta, care a publicat în anul 1640 lucrarea „*Tratat de fiziognomie*”, ce conținea un studiu al raporturilor existente între diversele părți ale figurii umane și caracterele individuale, concepție adâncită de Școala antropologică italiană, fondată în 1865 de către Broca și desăvârșită de Lombroso. Este interesant de știut că studiile lui Della Porta au fost continuate de Lavater, în teoriile sale fiziognomice făcându-se asemănarea între înfățișarea indivizilor și capetele diverselor animale, cu rezonanță în planul manifestărilor, al personalității și trăsăturilor caracteriale¹⁵.

Un impact deosebit asupra dezvoltării Criminologiei l-a avut Cesare Beccaria. Lucrarea sa „*Dei delitti e delle pene*” („*Despre infracțiuni și pedepse*”, 1764) a revoluționat nu numai gândirea juridică, punând bazele dreptului penal modern, dar și studiile de criminologie, influența sa fiind prezentă și astăzi, prin raportare, în special, la curentul neoclasic¹⁶.

Vor urma, însă, alți autori, alți savanți, în lucrările cărora se va contura treptat personalitatea noului domeniu de investigare a criminalității.

§3. Locul Criminologiei în sistemul științelor penale și al altor științe sociale

3.1. Considerații preliminare

În sistemul coerent și complex al științelor chemate să servească descoperirii și combaterii faptelor penale, cunoașterii și prevenirii fenomenului infracțional, studierii ansamblului acestui fenomen, în sensul său cel mai larg, Criminologia ocupă un loc distinct și, în prezent, destul de clar conturat¹⁷.

¹⁴ C. Bulai, B.N. Bulai, *op. cit.*, p. 33.

¹⁵ D. Szabo, *op. cit.*, p. 29.

¹⁶ R.M. Stănoiu, *op. cit.*, p. 12.

¹⁷ T. Amza, *op.cit*, p. 17 și urm.

Cu toate acestea, chiar și în condițiile unei evidente autonomii, în sistemul științelor în cauză nu poate fi vorba de rupturi sau conexiuni caracterizate de precaritate.

Iată de ce considerăm oportună revelarea elementelor de diferențiere, dar și de interferență între principalele discipline penale sau judiciare, prin ultimele înțelegând acele științe antrenate în activitatea de combatere a criminalității, inclusiv în procesul judiciar.

În fine, atunci când vorbim de raportul Criminologie - alte științe penale, zise criminale, ne raportăm la ceea ce este considerat astăzi a fi Criminologia generală, la întreg ansamblul științific, pornind de la criminologiile specializate, de genul criminologiei biologice, psihologice, sociologice etc¹⁸.

3.2. Relația Criminologiei cu științele juridice penale

Conturarea conținutului relației Criminologiei cu științele juridice penale trebuie concepută ca un raport prioritar al celei dintâi cu științele Dreptului penal material și cele ale Dreptului procesual penal. Rolul deosebit de important al dreptului penal în sistemul dreptului rezidă în aceea că din el se poate reconstitui sistemul de valori și de civilizație caracteristic societății care i-a dat naștere, din el se deduce condiția morală a acesteia, precum și sistemul de valori pe care este edificat statul¹⁹.

3.2.1. Criminologia și Dreptul penal

Aceste două științe se află într-o strânsă interdependență, nu atât prin faptul că o parte dintre izvoarele Criminologiei sunt considerate ca aflându-se în Dreptul penal, cât prin finalitatea lor în lupta împotriva criminalității și instituirea unei politici penale adecvate unui anumit moment sau împrejurări sociale²⁰.

Diferența specifică dintre cele două domenii este determinată, în esență, de următoarele aspecte:

- Criminologia este o *știință socială nejuridică*, spre deosebire de Dreptul penal care este, prin excelență, o știință juridică normativă²¹;

- Criminologia investighează fenomenul infracțional sub raportul *stării, dinamicii, cauzelor socio-umane* etc., în timp ce știința Dreptului penal are ca obiect de studiu relațiile de apărare socială ce se nasc între membrii societății, în scopul respectării de către aceștia a unor valori cum sunt persoana cu drepturile și libertățile sale, liniștea și ordinea publică, societatea în întregul ei²².

Conexiunile celor două domenii sunt, însă, mult mai semnificative, ceea ce explică independența relativă a celor două științe:

¹⁸ J. Pinatel, *op. cit.*, pp. 8-9.

¹⁹ V. Dobrinou, *Drept penal. Partea specială*, Vol. I, Ed. Lumina Lex, București, 2002, p. 7.

²⁰ C. Bulai, B.N. Bulai, *op.cit.*, pp. 31-32.

²¹ L. Moldovan, *Criminologie*, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 1975, p. 30.

²² C-tin Mitrache, C. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, p. 20.

- Criminologia *oferă* Dreptului penal *date, concluzii privitoare la fenomenul infracțional*, pe care acesta le folosește în activitatea normativă de corectare a politicii penale sau de modelare a aplicării legii penale persoanelor care comit infracțiuni;
- Criminologia, în investigarea criminalității, *se ghidează după o serie de legități (statistice, demografice etc.)*, aplicabile și în domeniul de acțiune al Dreptului penal.

3.2.2. Criminologia și Dreptul procesual penal

Aceste domenii se află, de asemenea, într-o evidentă interrelație, impusă în mod obiectiv de necesitatea combaterii eficiente a criminalității.

Diferențele specifice se situează în același plan cu cele dintre Criminologie și Dreptul penal material. Astfel, în doctrina de specialitate²³ este reliefat obiectul normelor de drept procesual, evidențiindu-se importanța acestora, în sensul că Dreptul procesual penal, pe lângă cercetarea conținutului normelor procesului penal, vizează perfecționarea modului de tragere la răspundere și aplicare a sancțiunilor penale.

Conexiunile celor două științe se manifestă, cu multă pregnanță, în planuri similare interrelației Criminologie - Drept penal. În acest sens, se impune să facem următoarele precizări:

- Criminologia pune la dispoziția Dreptului procesual penal acele *informații ori concluzii privitoare la conținutul fenomenului infracțional*, care servesc la remodelarea procesului penal în funcție de starea criminalității și de necesitatea combaterii sau prevenirii ei;
- Dreptul procesual penal *oferă*, la rândul său, *elementele normative, legitățile social-juridice*, în funcție de care se orientează și activitatea de investigare criminologică a stării de fapt antisociale.

3.3. Relația Criminologiei cu Criminalistica

Interconexiunea Criminologiei cu Criminalistica este pronunțată și, totodată, deosebit de interesant de abordat, cu atât mai mult pentru faptul că între cele două domenii se mai fac și astăzi confuzii²⁴.

Apropierea este determinată de faptul că știința Criminalisticii este considerată ca un domeniu desprins din cel criminologic, dacă este să privim Criminologia clasică într-o viziune enciclopedică. Distincția dintre domeniile criminologic și cel criminalistic este plasată de mulți autori occidentali imediat după relația Criminologie – Științe juridice

²³ N. Volonciu, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Ed. Paideia, București, 2001, p. 25; I. Neagu, *Drept procesual penal. Parte generală. Tratat*, Ed. Global Lex, București, 2007, pp. 36-37; Gr. Theodoru, *Tratat de drept procesual penal*, Ed. Hamangiu, București, 2007, pp. 19-20; A. Crișu, *Drept procesual penal*, Ed. Hamangiu, București, 2011, pp. 2-6.

²⁴ De pildă, o lucrare de real succes, cu un conținut exclusiv de factură criminalistică, este intitulată „*Marea aventură a Criminologiei*”. La aceasta adăugăm și existența interbelică a Academiei internaționale de Criminologie, dar al cărei obiect era exclusiv de natură criminalistică.